

Synspunkter, dialog, debatt, bokanmeldelser

Karin Helander: *Barndramatik och barndomsdiskurser*
Lund: Studentlitteratur 2014, 135 s.
ISBN: 978-91-44-09997-2

Anmeldt av: Catharina Hällström
Centrum för barnkulturforskning
Stockholms universitet, Sverige
Email: Catharina.Hallstrom@barnkultur.su.se

Barnteater, som del av ett barnkulturellt fält, utgör övervägande en kommentar till samhällseliga och kulturella kontexter vilka vuxna och barn ingår i och agerar inom. Hur ser den svenska barndramatik ut som förmedlat ett nordiskt, främst svenskt, kulturarv? Vilka gestaltningar har denna förmedling fått genom tid och rum? Vilka uttryck gestaltas idag? Karin Helander, professor i teatervetenskap, tidigare föreståndare för Centrum för barnkulturforskning och starkt involverad i BIN-Norden nettverkets utveckling, numera biträdande rektor vid Stockholms universitet, skrev *Barndramatik och barndomsdiskurser* redan 2003. Sedan dess har forskning och teoriutveckling kring barn, barndom och barnkulturens villkor och innebörder varit dynamisk och intensiv. I denna andra upplaga av boken har därför såväl aktuell forskning som nya teoretiska perspektiv inkluderats i en uppdaterad diskussion om hur synen på barn och barndom förmedlats och förmedlas inom barndramatiken i Sverige, från 1800-talets slut till 2000-talets inledande år, från sagospel för oskyldiga och naturliga barn till interaktiv teater för kompetenta barn med rätt till kultur.

I sina texter och i sitt arbete som teater- och barnkulturforskare framhåller Helander ständigt en klart uttalad medvetenhet om hur kultur för barn *alltid* görs på vuxenvärldens villkor. Så ock i denna bok. Det är vuxna som skriver pjäser, de regisserar och spelar barnteater, de marknadsför och säljer föreställningar, de recenserar pjäser för barn, de köper biljetter och ordnar skolklassers och förskolegruppers teaterkontakter. Vuxna definierar dessutom barns förutsättningar för delaktighet i den senare barndramatik som alltmer växer fram. Scenkonst för barn är således "filtrerad genom vuxna värderingar och normer" (s. 28).

En utgångspunkt för Helanders diskussion och närläsning av svensk barndramatik i boken är att olika idéer, värderingar och föreställningar, olika *barndomsdiskurser*, varit och är rådande under vissa tidsperioder och i vissa miljöer. "Den professionella teatern för barn gestaltar sin tids syn på barn och barndom – de rådande barndomsdiskurser som formar idéerna om barn och konstruktionen av barndom" (s. 18). Inledningsvis går Helander igenom diskursbegreppet och ger en bakgrund till barndomssociologins syn på barndom som social konstruktion, det vill

säga att synen på barn har växlat genom historien utifrån bland annat klass, rum, kön och etnicitet. Michel Foucaults teoribildning om hur makt, kunskap och diskurser flätas samman på ett dynamiskt och ständigt föränderligt sätt är central i bokens textanalyser och tematik.

Förutom att vara en pedagogiskt väl genomtänkt redogörelse för diskursbegreppet och på barn och barndom som sociokulturell konstruktion ger *Barndramatik och barndomsdiskurser* värdefull kunskap om svensk barnteater. Insiktsfullt och intressant kopplar Helander samman hur skiftande barnsyner förmedlas genom barndramatiken. Boken presenterar såväl en översikt av svensk barnteater som en personligt vald närläsning av ett antal verk. Under de senaste hundra åren har teater för barn "visat en varierad repertoar av bland annat sagospel och dramatiserade barnböcker, äventyrsskildringar och bearbetade klassiker, experimentellt avantgarde och samhällsengagerad dramatik" skriver Helander (s. 18). Vid förra sekelskiftet utgjorde arbetsamma, gudfruktiga, förnöjsamma, fattiga och renhjärtade barn ett diskursivt föredöme för barnpubliken i olika sagospel och sceniska tablåer. Men det förekom även onda och egoistiska barn som varnande exempel. Finlandssvenske journalisten och författaren Zacharias Topelius var den mest inflytelserika barndramatikern i Sverige vid sekelskiftet 1900 och hade stor betydelse för svensk barnteater fram till i mitten av 1900-talet. Helander ger en kortfattad presentation av några av Topelius pjäser som *Var god mot de fattiga*, *Sanningens pärla* och *Skyddsängeln* vilka kan sägas vara uttryck för den då rådande barndomsdiskursen: det goda barnet.

Från sekelskifte och tidigt 1900-tal gör Helander sedan ett hopp till svensk barnrepertoar från mitten av förra seklet. Närläs-

ning av pjäserna *Yrhättan Anna-Clara – och hennes bröder* samt *Ung rätt* visar på traditionella könsmonster men utgör också exempel på barndomsdiskursen det handlingskraftiga och rådiga barnet, en variant av och föregångare till senmodernitetens kompetenta barn. "Det kompetenta barnet har visat skilda ansikten under olika historiska perioder" menar Helander (s. 55). Följdriktigt ger Helander detta barn ett eget kapitel i boken. Från att barn med kort barndom utgjorde kompetent och betydelsefull arbetskraft till att unga med lång barndom sågs som kapabla att ta till sig samhällskritisk barnkultur, inse orättvisor och maktmissbruk och utifrån detta försöka påverka ett framtida samhälle, finns en grundtanke om barns kapacitet att kunna tackla skiftande livsvillkor. I 1970-talets barnkultur uppmanades barn att engagera och förena sig i en kamp för ett rättvist samhälle men barns kompetens framkom även i barndramatik om dysfunktionella vuxna. Helander gör en fängslande och gripande närläsning av Susanne Ostens och Per Lysanders barntragedi *Medeas barn*. Pjäsen handlar om barns utsatthet under föräldrarnas inledande skilsmässoperiod med för barn obegripliga konflikter mellan modern och fadern. Barnens kompetens i pjäsen visar sig genom att det är flickan Lillmedea och pojken Lilljason som hjälper föräldrarna att återta sitt vuxna ansvar och göra sig av med kärlekslösa handlingsmönster. "Diskursen om det kompetenta barnet kan knytas till barnet som kräver sina rättigheter" skriver Helander (s. 66). Med pjäsen *Medeas barn* ville Osten och Lysander föra fram barns rätt att få svåra existentiella känslor och erfarenheter gestaltade, att en ung barnpublik skulle kunna känna igen sig i den tragedi som en skilsmässa kan innebära för barn. När pjäsen hade urpremiär på Unga Klara 1975 reagerade vuxna mycket negativt. Dis-

kussionen då handlade om att pjäsen kunde väcka alltför svåra och skadliga känslor. 2003-2004 spelas pjäsen återigen på Unga Klara men nu utan vuxnas motstånd. Nästan 30 år senare hade diskursen det sårbara barnet gett vika för diskursen barns rätt att få starka existentiella känslor gestaltade på scen.

Helander gör ytterligare en gripande närläsning av ett verk av Susanne Osten. År 2000 hade Ostens pjäs *Gränsen* premiär på Unga Klara. Pjäsen, som bygger på en autentisk händelse, handlar om två unga flickor som begår självmord i syfte att följa sin idol Kurt Cobain från gruppen Nirvana in i döden. Återigen handlar Ostens pjäs om svåra känslor av existentiell karaktär. Helander citerar Osten som säger: "Jag ville att vi skulle tala om känslan av att vilja dö. För vem har inte tänkt så" (s. 115). Flickorna, som var 12 år, sköt sig till döds, ett för vuxna i omgivningen obegripligt agerande. Helander menar att en förklaring kan vara hur massmedia och idoldyrkan numera utgör

starka påverkansfaktorer: "I den postmoderna barndomen blir rockmusiker, filmstjärnor och tv-kändisar de ungas förebilder" (s. 116). Barnforskning visar dessutom att barn och unga inte ser döden som slutgiltig utan att de tror på återuppståndelse, att kunna börja om igen och igen.

I *Barndramatik och barndomsdiskurser* görs även närläsningar av andra verk samt tecknas teman som genomsyrat barndramatik från 1900-talets början fram till aktuella uppsättningar. Bokens styrka är den djupa kunskap om barndramatik, barnkultur och barns livsfrågor som lyser igenom författarens teoretiska resonemang och analyser. Helander refererar till tidigare och aktuell barnforskning men utgör själv ett starkt bidrag till forskningsfältets pågående vetenskapliga utveckling, inte minst avseende kunskap om den diskrepans mellan vuxnas intention och barns reception som varit och är rådande. Ett svårlöst dilemma – Helander gör vad hon kan för att lösa upp. Boken kan varmt rekommenderas!